

In the article the specific features of the literary term «the synthesis of arts» that is widely used by the Ukrainian scholars have been examined. The author has paid attention to the peculiarities of its function and the adequacy of using it in particular cases. The origin of the term has been traced. The range of terms which help to explain the problematic matters of the intermediality have been established.

Key words: synthesis of art, literature and fine arts interactions, correspondence of art, syncretism, intermedia.

УДК 821.111

Антоніна МУНТЯН

ЖАНР ПОСЛАННЯ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ О. ПОУПА: ”ЕЛОЇЗА – АБЕЛЯРУ”

Послання ”Елоїза – Абеляру” займає особливе місце серед усіх творів О. Поупа, оскільки є єдиним прикладом листа, повністю написаного від імені жінки, це справжня, при цьому широко відома історія людей, що жили колись. В основі поупівського послання ”Елоїза – Абеляру” лежить свого роду класицистичний конфлікт обов’язку й почуття, при цьому стилістично він виражається в емоційно-схвильованих репліках-вигуках, але дуже витончено й уміло побудованих. У цьому творі ми знову спостерігаємо своєрідне накладання класицистичної й барокової стилістики, що є основою рокайльно-сентиментального синкретизму.

Ключові слова: жанрово-стильові особливості, барокова поезія, сентименталізм, культура рококо, естетична своєрідність.

Послання як жанр має в Англії особливо багату історію, у попередньому сторіччі поєднуючи класицизм і бароко, але в епоху Просвітництва воно розширює сферу свого впливу й розмаїтість жанрово-стильових модифікацій [7]. Для англійської літератури на всіх етапах її еволюції характерне тісне переплетення різних напрямків і стилів, взаємодія різних поетик. Ці ж закономірності, тобто взаємодія рокайльного початку й сентиментального з урахуванням попередньої бароково-класицистичної традиції, виявляються й у другому розглянутому творі О. Поупа – посланні ”Елоїза – Абеляру”. Однак на відміну від ”Елегії” любовна історія, на якій зосереджується в цьому випадку О. Поуп, – це історія

людей, які справді існували, й історія, широко відома. При цьому варто відзначити, що О. Поуп не був знайомим з оригіналом "Історії моїх нещасть" П. Абеляра й листами Елоїзи, що входять до її складу.

Можна підкреслити, що, хоча послання, на відміну від елегії в її закінченому варіанті, легко входило й у систему жанрів класицистичної, й барокової поезії, однак у посланні епохи Просвітництва, як і в елегії, відбувається процес "інтимізації поетичного слова" [3]. У той же час значні зміни в жанрі послання, як і в елегії, належать до другої половини XVIII ст., до епохи розквіту сентименталізму. Жанрові спроби першої половини століття оцінені й вивчені набагато менше. Тим часом і вони, зокрема, послання О. Поупа, роблять свій внесок у розвиток відзначеної інтимізації.

Інтерес до середньовічної літератури виявився в О. Поупа не тільки в посланні "Елоїза – Абеляру". Невипадковою була поява в його творчості поеми "Храм Слави", написаної в дусі наслідування "Будинку Слави" Чосера. Ця поема, складена, за твердженням самого автора, в 1711 р., була опублікована ним у 1715 р. окремо, а в 1717 р. – розміщена в збірнику в розділі "Переклади". Однак і сам О. Поуп виділяв наявність у творі важливих змін, і пізніші історики літератури схильні оцінювати "Храм Слави" як творчий переклад або наслідування Чосера. Звичайно, більша частина дослідників вважає поупівську середньовічну стилізацію художньо невдалою [14, р. 222], перебували критики цього твору й серед сучасників поета (один з яких навіть написав з цього приводу памфлет), однак, по-перше, далеко не всі однотайні в такій оцінці "Храму Слави", а по-друге, що особливо важливо у світлі поставлених у цій статті проблем, трансформація чосерівського стилю відбувалася по лінії включення в текст іронічної стильової гри [12, р. 72], здійснення художнього експерименту.

Створюючи послання "Елоїза – Абеляру", О. Поуп, як уже говорилося, не був знайомий з латинським текстом середньовічної любовної історії. Але у 1713 р. друг О. Поупа Д. Х'юз видав в Англії переклад "Історії моїх нещасть" П. Абеляра й листів Елоїзи до свого коханого, зробивши цей переклад за французьким текстом. Книга привернула увагу О. Поупа, який опублікував свій твір у збірнику 1717 р. З листів О. Поупа до Марти Блаунт відомо,

що поет стверджував, начебто на створення даного поетичного послання його надихнула любов до цієї дівчини; одночасно в листуванні з Мері Уортлі Монтегю він натякав на те, що почуття, виражені у вірші, будуть зрозумілі саме їй [4, с. 25]. Таким чином виникає своєрідна рокайльна двозначність у грі прототипів. Ця двозначність художньо важлива, і, як у випадку з "Елегією", принципово не вирішувана всупереч усім зусиллям біографів [9, р. 46]. Більше того, важливий і факт змішування "життєвого" й "літературного", оскільки на особисті переживання й релігійні уявлення поета-католика наклались емоційні книжні враження.

Літературознавець Сесилія Фейла переконана, що листи Абеляра й Елоїзи мали в Англії XVIII ст. своє друге народження великою мірою завдяки віршованому посланню О. Поупа [8, р. 1–16]. Як вказують фахівці, це послання було найбільш популярним серед жіночої читацької аудиторії початку XVIII ст. Але й пізніше твір "Елоїза – Абеляру" сприймався як найбільш пристрасний твір О. Поупа, як твір чуттєвий і чутливий в один і той же час. Так сучасний дослідник творчості В.А. Жуковського пише: "Переклад фрагмента з послання "Eloisa to Abelard" Олександра Поупа виділяється окремо не тільки в ліриці 1800-х років, але й у творчості Жуковського в цілому. Воно явно вибивається за рамки його любовної лірики. Незвичайний для молодого поета вибір тексту для перекладу – одного з найбільш пристрасних, еротичних у європейській поезії того часу" [5, с. 43–44].

Однак Д. Велінгтон вказує, що історія Елоїзи побудована в поупівському посланні на другому, четвертому й п'ятому аркушах героїні в англійському перекладі, тобто на тих, у яких порушуються не тільки емоційні проблеми любові, але й проблеми релігійно-теологічні [16, р. 19–25]. Це виразно проявляється в розвитку поетичної рефлексії ліричної героїні вірша.

Уже перші рядки послання містять характерну "чутливу" лексику – "deer", "contemplation", "melancholie", "heart".

Однак О. Поуп змальовує не статичний емоційний стан, а коливання настроїв Елоїзи – від упевненості "Уж я не та... Угаснул прежний пламень" – до усвідомлення, що "Мятежной воли тлеющий костер/ Душой моей владеет до сих пор" [цит. по 2, с. 126], від напливу сліз в момент читання нею листа Абеляра ("Твое письмо с какой-то чудной силой / Минувшие страдания

воскресило” – С. 126) до відчуття необхідності втішатися в читанні його листів (“Ведь смысл письма – иного не найду – Унять тоску попавшего в беду любимого...” – С. 127), від заклику: “Любимый мой, молю, приди скорее /И снова назови меня своею!” (С. 131) до короткої, але щирої рішучості відмовитися від “греховного горенья”: “Пускай не ты, но Бог владеет мной, /Единый твой соперник неземной!” (С. 132).

Історія кохання середньовічного теолога та його учениці, їхня трагічна розлука несли в собі такий заряд емоційності, що міг скоріше зацікавити поета бароко, ніж класициста. Однак опис щирих афектів все-таки не був винятковим привілеєм барокової поезії. До того ж О. Поуп обирає для поетичного відтворення не кульмінаційний момент розвитку трагічного роману Абельяра та Елоїзи, а історію наступних взаємин насильно розлучених закоханих. Більше того, лист Елоїзи народжується з незламного почуття:

В глуши, во мгле обители угрюмой,
Исполненный бесстрастно-скорбной Думой,
В краю Печали, в сумрачной тиши
Что значит этот вихрь на дне души?
Зачем опять мечта моя крылата
И сердце вновь бунтует, как когда-то,
Вновь чувствует давно забытый жар
И губы снова шепчут: “Абельяр?”
(С. 125)

Стан афекту, який описує у вірші О. Поуп, складним чином поєднує любовний і релігійний аспекти: як пише Дж. Сіна, героїня переживає духовний та емоційний конфлікт між пам'яттю про Абельяра й релігійним обов'язком чорниці [13, р. 443–454]. Західні філологи звертають увагу на те, що в описі порухів душі Елоїзи певну глибинну подібність з описом порухів душі до Бога, які описує у своїх “Духовних вправах” відомий теолог-єзуїт Ігнатій Лойола [1], а крім того поет “виправляє помилку” перекладача, повертаючи третьому листу його теологічний зміст (тоді як у Х'юза він був любовним). Літературознавці постійно сперечаються про те, у чому полягає духовна криза Елоїзи й чим вона закінчується, хто перемагає в боротьбі між благодаттю і покликом природи, чеснотами й пристрастю, Богом і Абельяром у душі

героїні. М.Е. Хотц вважає, що результат незрозумілий, хоча підкреслює, що Елоїза – глибоко релігійна натура, оскільки живе напруженим духовним життям і бореться з собою, прагнучи до святості [10], Дж. Уортон переконаний, що Бог переміг наприкінці вірша [15, р. 126]. Варто пам'ятати, що історична кохана Абеляра стверджувала, що не тільки добровільно обрала монастирське життя, але й веде там спокійне життя. Поупівська ж Елоїза повторює не псалми, а ім'я свого коханого (так само, як у церкві вона "на него смотрела – не на Крест"), уважно дослухається до своїх бажань, тілесного потягу:

Когда сознание спит, душой покорной
Вновь утопаю в страсти необорной.
Плоть жаждет ласки! О ночной кошмар!
Как вожделен, как сладок грешный жар!
(С. 133)

Варто зазначити, що послання "Елоїза – Абеляру" посідає особливе місце серед усіх творів О. Поупа, оскільки являє собою єдиний приклад листа, написаного повністю від імені жінки. Така "фемінізація" листа не була винятковим привілеєм одного художнього напрямку: від імені жінок у XVIII ст. писали, крім поетів різних напрямків, і романісти рококо ("Життя Маріанни" Мариво) і сентименталісти ("Памела" С. Ричардсон). Не можна, зрозуміло, не звертати увагу і на те, що традиція жіночих поетичних послань коханим почалася, принаймні, з Овідія. Й англіському поетові початку XVIII ст. "Героїди" Овідія були, безумовно, добре відомі. Однак персонажем послання в О. Поупа стає не міфологічна фігура богині або німфи, а середньовічна чорниця, від імені якої ведеться поетичний монолог. Крім того, О. Поуп не тільки пише від імені жінки, але й звертається насамперед до жіночої аудиторії: як слушно помітив Бейнс, "Читачки-жінки відчували, що О. Поуп звертається саме до них більше, ніж який-небудь інший поет-чоловік" [6, р. 67]. Саме одночасна фемінізація й об'єкта, й адресата літературного тексту, як вважають літературознавці, є однією з рис розвитку культури рококо.

Це, зокрема, визначає форму й ступінь емоційності – скоріше як меланхолійно-м'який, інтимно-ніжний, ніж нестримно-жагучий, а головне – вбирає в себе нескінченні відтінки всередині одного психологічного стану: Елоїза то проливає сльози, то відтворює

картини щасливого минулого, то змальовує монастир як похмуру "обитель Скорби", то як стримане й суворе "вместилище Святыни", то закликає коханого пестити її, то чекає від нього уроку, "как надо умирать" і т.ін. Очевидним є й еротичний момент – усвідомлення тілесного потягу героїні до коханого й опис щасливих миттєвостей фізичної близькості. Однак в очах романтика Байрона, який, як відомо, заявляв про свою любов до творів О. Поупа та неприйнятті, а поезії лейкистів, це послання було свого роду каноном зображення жагучого почуття: "Якщо ви шукаєте сильну пристрасть, то де її можна віднайти, крім як у листі від "Елоїзи до Абельяра"?". До того ж можна побачити подібність деяких "бароково-готичних» мотивів послання й елегії: похмура атмосфера, самотнє перебування (у монастирській келії), роздуми про смерть і жорстокість долі й т.ін.:

Relentless walls! whose darksome round contains
Repentant sighs, and voluntary pains:
Ye rugged rocks! which holy knees have worn;
Ye grotts and caverns shagg'd with horrid thorn!
Shrines! where their vigils pale-ey'd virgins keep,
And pitying saints, whose statues learn to weep!

У той час як в основі поупівського послання "Елоїза – Абельяру" лежить свого роду класицистичний конфлікт обов'язку й почуття, стилістично цей конфлікт виражається в емфатично-схвильованих репліках-вигуках, але досить уміло висловлених, вправно побудованих. Таким чином, і тут ми стикаємося зі своєрідним накладанням одна на одну класицистичної і барокової стилістики, що є основою рокайльно-сентиментального синкретизму:

In these deep solitudes and awful cells,
Where heav'nly-pensive contemplation dwells,
And ever-musing melancholy reigns;
What means this tumult in a vestal's veins?
Why rove my thoughts beyond this last retreat?
Why feels my heart its long-forgotten heat?
Yet, yet I love! — From Abelard it came,
And Eloisa yet must kiss the name.

Навіть у настільки емоційно-драматичному тексті, як текст послання, О. Поуп знаходить місце для естетичного "відсторонення", наприкінці монологу Елоїзи він вміщує звертання героїні до ймовірного співака її історії:

И если некий бард с огнем во взоре
В моих скорбях свое узнает горе,
Пусть, переключкой судеб потрясен,
О призрачной красе забудет он
И собственным страданьем вдохновленный,
Расскажет о любви неутоленной.

О. Поуп, таким чином, як і в "Елегії", так і в інших своїх творах сполучає поетичну образність з естетичною рефлексією. Для деяких дослідників введення образу поета-творця в заключних рядках твору, саме в той момент, коли Елоїза усвідомлює даремність спроб досягти духовної досконалості, являє собою своєрідний парадокс. "Втішання Елоїзи начебто залежить від милості, яка буде дана поетам, що розповів їй історію й таким чином дав утіху й пораду тим, хто подібно до неї, відчуває конфлікт доброчинності та любові" [11, р. 169].

Послання "Елоїзи – Абельяру" суджено було відіграти помітну роль в адаптації середньовічного сюжету в епоху Просвітництва: вчені вважають, що за посередництвом перекладу цього твору на французьку мову, зробленого Шарлем П'єром Колардо у 1758 р. (переклад не був першим, але визнаний найбільш вдалим), послання О. Поупа вплинуло на Ж.-Ж. Руссо, автора відомої "Нової Елоїзи" (1760).

"Ода", "Елегія" й "Послання", розглянуті в їхніх жанрово-стилістичних особливостях, здатні змінити звичне уявлення про творчість О. Поупа – "раціонального, правильного" поета-неокласициста. "Ода" представляє О. Поупа як поета, якому доступна не лише елегантна дотепність, але й патетична, жагуча емоційність, два інші твори відкривають у поеті, крім того, різноманітні відтінки цієї емоційності – від легкої меланхолії до глибокого суму. На думку Дж. Фрейзера, елегія й послання – "це твори чутливої людини, навіть пристрасної" [9] Справді, ступінь емоційності обох творів, стилістично виражений в їхній лексиці та

синтаксисі, у самому поетичному ритмі, більш високий, ніж, наприклад, в ”Досвіді про критику”. Однак справа, очевидно, не в психологічних особливостях особистості О. Поупа. Адже крім того, що всі твори зі збірника 1717 року були написані приблизно в той самий час, іноді створювалися паралельно (розглянуті ода, елегія й послання були також написані у 1711-1713 рр.), вони позначені загальним пафосом пошуку письменником власної поетики, поєднання щирості поетичного почуття з елегантністю, естетичною саморефлексією й перевіркою власної майстерності, демонструють характерний для становлення нового етапу літератури жанрово-стильовий синкретизм, у якому класицистичне й барокове, рокайльне й сентименталістське сходяться, перехрещуються, розходяться, знову зливаються й т.ін.

Сучасні філологи зізнаються в тому, що О. Поуп – один з найбільш погано зрозумілих англійських поетів: йому доступні не тільки дотепність або сатиричні інтонації, він може бути також чутливим і меланхолійним, він – складніше, ніж сформоване уявлення про нього. Але одночасне експериментування з різними жанровими моделями, тісне переплетення різних стилістичних тенденцій у творчості одного поета досить характерне не тільки для О. Поупа, але значною мірою для всієї англійської поезії августіанців, більше того – складає естетичну своєрідність літературного процесу Англії XVIII ст. у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Леруа М. Миф об иезуитах / М. Леруа. – М. :Языки славянской культуры, 2001. – 464 с.
2. Поуп А. Поэмы / А. Поуп. – М.: Худ. лит-ра, 1988. – 238 с.
3. Сидорченко Л. В. Александр Поуп и художественные искания в английской литературе первой четверти XVIII века / Л. В. Сидорченко. – СПб. : Изд-во Петербург. гос. ун-та, 1992. – С. 142-143.
4. Сидорченко Л. В. Александр Поуп: в поисках идеала / Л. В. Сидорченко. – Л. : Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1987. – 186 с.
5. Фрайман Т. Творческая стратегия и поэтика В.А. Жуковского (1800-е – начало 1820-х годов) / Т. Фрайман. – Тарту, 2002. – С. 43-44.

6. Baines P. *The Complete Critical Guide to Alexander Pope*. L.; New York: Routledge. 2000. P. 67

7. Dowling W. C. *The epistolary moment: the poetics of the eighteenth century verse epistle* / W. C. Dowling. – Princeton: Princeton Univ. Press, 1991.

8. Feilla C. A. From “Sainted Maid” to “Wife in all her Grandeur”. *Translations of Heloise, 1687-1817* / C. A. Feilla // *Eighteenth-Century Life*. – Spring 2004. – Vol. 28, N 2. – P. 1-16.

9. Frazer G. S. *Alexander Pope* / G. S. Frazer. – L.; Henley and Boston, 1978. – 134 p.

10. Hotz M. E. *Precious to grace: Necessary desolation in Pope’s Eloisa to Abelard* / M. E. Hotz // *Renascence*. – Spring, 2001.

11. Kamley R. P. *Pope’s Eloisa to Abelard and «Those Celebrated Letters»* / R. P. Kamley // *Philological Quarterly*. – L., 1968. – N. 47. – P. 169.

12. Root R. K. *The poetical career of Alexander Pope* / R. K. Root. – L., 1938.

13. Sena J. F. *Melancholy as Despair: Pope’s Eloisa to Abelard* / J. F. Sena // *The Harvard Theological Rev.* – 1983. – Vol 76, N4. – P. 443-454.

14. Tillotson G. *On the poetry of A. Pope* / G. Tillotson. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1950. – 188 p.

15. Warton J. *An Essay on the Genius and Writings of Pope* / J. Warton // *Alexander Pope and his Critics*. Vol. 3. – L.; N.Y. : Routledge, 2010. – 352 p.

16. Wellington J. E. *Eloisa to Abelard* / J. E. Wellington. – Canal Gables, Florida : Univ. of Miami press, 1965.

А. МУНТЯН

ЖАНР ПОСЛАНИЯ В РАННЕМ ТВОРЧЕСТВЕ А. ПОУПА ”ЭЛОИЗА – АБЕЛЯРУ”.

Послание ”Элоиза – Абеляру” занимает особое место среди всех сочинений А. Поупа, поскольку является единственным примером письма, написанного полностью от имени женщины. Это история действительно живших некогда людей и история, широко известная. В основе поуповского послания ”Элоиза – Абеляру” лежит своего рода классицистический конфликт долга и чувства, при этом стилистически этот конфликт выражается в эмфатически-взволнованных репликах-

восклицаниях, но весьма изящно выраженных, умело построенных. В данном произведении мы вновь сталкиваемся со своеобразным наложением друг на друга классицистической и барочной стилистики, что является основой рокайльно-сентиментального синкретизма.

Ключевые слова: жанрово-стилевые особенности, поэзия барокко, сентиментализм, культура рококо, эстетическое своеобразие.

A. MUNTIAN

LETTER STYLE GENRE IN A. POPE'S EARLY WORKS "ELOISA TO ABELARD"

The poem "Eloiza to Abelard" takes a special place among A.Pope's works as is the only example of the letter written completely on behalf of the woman. It is history of people who really lived and the history which is widely known. A kind of classicism conflict of a debt and feeling is laid in the basis of the poem which is expressed in the emphatically excited words and exclamations, but very gracefully expressed, skillfully constructed. In this work we face again a peculiar imposing of classicistic and baroque stylistics at each other that reflects the features of rococo and sentimentalism mixture.

Key words: genre and style features, baroque poetry, sentimentalism, culture of rococo, esthetic originality.

УДК 821.111 (73) – 3.09

Олена НАГАЧЕВСЬКА

ГЕНДЕРНА МОДЕЛЬ «АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ» У ПРОЗІ ПИСЬМЕННИЦЬ США ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

У статті досліджено своєрідність втілення феміністських концепцій бажання та влади у творчості мисткинь США, аналізується увага письменниць до проблеми психологічного та духовного поневолення жінки. Зазначається, що письменниці актуалізують ідею опору несвободі, що призведе до віднайдення жінкою себе, свого власного "я", власної ідентичності; підкреслюють, що визнання переваг чоловіка і пасивність у стосунках з ним обумовлює втрату жінкою власного "я", призводить до перетворення її з суб'єкта на об'єкт бажань.

Ключові слова: концепції бажання та влади, мотиви відчуження, самотності, жіноча ідентичність, віднайдення власного «я».

Актуальність представленої дослідження. Ми продовжуємо системне вивчення гендерного аспекту прочитання літературних нарисів сучасної доби, яке триває в українському і зарубіжному